

THE INFLUENCE OF WESTERN CONSTITUTION IN DRAFTING POSTCOMMUNIST CONSTITUTIONS: THE CASE OF ROMANIA

Izabela Bratiloveanu, Postdoc Researcher, PhD, University of Craiova

Abstract: It is notoriously strong link between the content of the Constitutions of Central and Eastern Europe and the Soviet constitution. In response to the changes that occurred politically, there have been substantial changes in terms of legislation, too; the postcommunist countries have amended their constitutions or adopted a new constitutional text. În Romania, the transition from the state-party political monopoly to the rule of law and the introduction of a liberal legal system required drawing up of a new Constitution in 1991. In order to accede to the status of liberal democracy, members of the Constituent Assembly and the Commission drafting of the draft Constitution emphasized the constitutions of Western states, some of them being offered in translation.

Keywords: communism; transition; modern constitutions; supreme values; democracy.

I. Introducere

Până la adoptarea noii Constituții a României în anul 1991, s-a traversat o perioadă de frământări pe plan social și politic, cu numeroase probleme de natură economică și demonstrații împotriva noului regim. Un studiu efectuat în anul 1989, în care erau luate în considerare 24 de state europene (din care 16 occidentale și 8 state foste comuniste) stabilea că România se situa pe locurile 20-24 la 16 indicatori economici, iar în ce privește venitul brut, care exprima nivelul general la care se afla economia națională, România se situa de-abia pe locul 20. Sistemul economic era în cădere liberă, fiind necesar să se depună eforturi în vederea reconstrucției și pentru trecerea la economia de piață.

Tranziția la democrație și la statul de drept s-a dovedit a fi un proces dificil și îndelungat. În acest context, elaborarea unei noi Constituții, care să creeze noi instituții și să introducă principii diferite de cele care existaseră în perioada anterioară, era esențială.

Importanța și necesitatea elaborării unei noi Constituții a fost remarcată și în cadrul dezbaterilor din Constituantă, printre alții de către profesorul Florin Vasilescu: „Trăim vremuri de cumpănă. Țara noastră se străduiește să reintre în rândul statelor civilizate și democratice, acolo unde îi este locul. Dar cu eforturi. Nici economia, nici atmosfera socială nu se pot schimba peste noapte. Viitorul democrației noastre depinde de Constituția ce se va adopta. Avem nevoie de structuri statale, deopotrivă eficiente și democratice. Eficiente pentru că un sistem politic care nu-și realizează scopurile este nepotrivit și dăunător, democratice pentru că puterea care nu se bizuie pe popor nu este decât forță brută¹. Pe bună dreptate remarca profesorul Dieter Grimm că, deși „nu întotdeauna constituțiile sunt luate în serios, decidenții care nu sunt înclinați să se supună ei înșiși normelor legale, sunt obligați să pretindă faptul că își exercită puterea într-un cadru constituțional”².

II. Influența constituțiilor străine la elaborarea Constituției României din 1991

¹ Stenograma ședinței din 16 aprilie 1991, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea a II-a nr. 10 din 18 aprilie 1991, *Geneza Constituției României 1991. Lucrările Adunării constituante*, Regia Autonomă “Monitorul Oficial”, București, 1998, p. 488.

² G. Dieter, *The achievement of constitutionalism and its prospects in a changed world*, în P. Dobner, M. Loughlin, *The Twilight of Constitutionalism?*, Oxford University Press, 2010, p. 3.

În linii generale, renașterea constituționalismului în Europa centrală și de est s-a aflat sub o triplă influență care a marcat procesul de elaborare al Constituțiilor sau a unor articole ale acestora: influența franceză, influența germană și influența americană. Au existat două căi de trecere de la totalitarism la statul de drept: a) revizuirea unor constituții în vigoare și b) elaborarea unor noi constituții. România a optat pentru cea de a doua variantă.

Adunarea Deputaților și Senatul, întrunite în ședință comună, s-au declarat Adunare Constituantă la data de 11 iulie 1990, potrivit art. 80 din Decretul-lege nr. 92/1990 pentru alegerea Parlamentului și a Președintelui României, a adoptat Regulamentul Adunării Constituante și a creat Comisia de redactare a proiectului de Constituție³. Adunarea Deputaților la 29 octombrie 1990 și Senatul la 30 octombrie 1990 i-au acordat statutul de Comisie Permanentă. Comisia de redactare trebuia mai întâi să elaboreze și să prezinte principiile și structura pe capitole a proiectului de Constituție, iar apoi să redacteze textul integral al fiecărui capitol care urma să fie supus spre dezbateri și aprobare Adunării Constituante. Tezele pentru elaborarea proiectului de Constituție a României au fost publicate la data de 12 decembrie 1990, ulterior fiind dezbătute de Adunarea Constituantă. Proiectele și amendamentele la Constituție au fost dezbătute de către Adunarea Constituantă începând din septembrie 1991, iar aprobarea textului pe articole s-a încheiat la 14 noiembrie 1991. La 21 noiembrie 1991, din numărul total de 510 deputați și senatori, Constituția a fost adoptată cu 414 voturi pentru și 95 de voturi împotriva. Senatorul Károly Király nu a răspuns la apelul nominal și nici nu și-a exprimat votul prin corespondență.

Principiile și structura proiectului de Constituție au fost prezentate în ședința din 13 februarie 1991, de către senatorul independent Antonie Iorgovan, în cadrul dezbaterilor preliminare. Discuțiile pe marginea Proiectului și Amendamentelor la Constituție au fost intense și s-au derulat timp îndelungat. Trebuie menționat că din Comisia de redactare a proiectului de Constituție făceau parte 28 de membri (12 deputați, 11 senatori și 5 specialiști). Din cei 12 deputați, 6 erau deputați F.S.N., 1 deputat P.N.L., 1 deputat U.D.M.R., 1 deputat P.N.Ț.-C.D., 1 deputat al grupului parlamentar ecologist și social-democrat, 1 deputat al grupului parlamentar agrar social-democratic, 1 deputat al grupului parlamentar al minorităților naționale, altele decât cea maghiară. Cei 11 senatori au fost: 1 senator independent, 7 senatori F.S.N., 1 senator P.N.L., 1 senator grupul parlamentar U.D.M.R., 1 senator partidul pentru Uniunea Națională a Românilor din Transilvania. Este de precizat că cei cinci specialiști au fost: Ioan Muraru, Ion Deleanu, Ioan Vida, Mihai Constantinescu și Florin Vasilescu.

Noua Constituție a intrat în vigoare la data de 8 decembrie 1991 în urma aprobării sale prin referendum, conform art. 149. Până la intrarea în vigoare a noii Constituții, Decretul-lege nr. 92 din 14 martie 1990⁴ pentru alegerea Parlamentului și Președintelui României, emis de Consiliul Provizoriu de Uniune Națională a reglementat primele alegeri libere și principalele instituții democratice.

Constituția a fost structurată pe 7 Titluri, respectiv: Titlul I – „Principii generale” (art. 1-14), Titlul II- „Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale” (art. 15-57), Titlul III- „Autoritățile publice” (art. 58-133), Titlul IV- „Economia și finanțele publice” (art. 134-139), Titlul V- „Curtea Constituțională” (art. 140-145), Titlul VI- „Revizuirea Constituției” (art. 146-148) și Titlul VII- „Dispoziții finale și tranzitorii” (149-152). Au fost prevăzute în Constituție principii de bază ale instituției drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor precum principiul universalității drepturilor, libertăților și îndatoririlor (art. 15), principiul egalității în drepturi (art. 16), prioritatea reglementărilor internaționale privind

³ Monitorul Oficial nr. 90 din 12 iulie 1990.

⁴ Monitorul Oficial nr. 35 din 18 martie 1990.

drepturile fundamentale ale omului (art. 20), accesul liber la justiție (art. 21), protecția persoanelor aparținând minorităților naționale (art. 6), restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți (art. 49).

Procesul de transformare prin care a trecut nu doar statul român, ci și alte state foste comuniste, a reprezentat un element important de noutate. Era vorba despre trecerea de la totalitarism la democrație și de la economia centralizată la economia de piață. După aproximativ o jumătate de secol de comunism și de dominație sovietică, cu efecte semnificative asupra tipului de regim, economiei și sistemului juridic, în România se impunea reconstruirea cvasitotalității aspectelor sistemului pentru a evita prăbușirea și pentru a păstra o anumită stabilitate.

Una dintre ideile călăuzitoare în elaborarea noii Constituții a fost să se marcheze ruptura definitivă față de trecutul comunist. Astfel, în cadrul dezbaterilor din Adunarea Constituantă s-a precizat expres: „Constituția creează acel cadru care interzice definitiv o întoarcere spre comunism”⁵. Menționarea în mod expres a unui set de valori are, printre altele, și rolul de a reflecta o schimbare a valorilor de susținere ale sistemului legal. Or, chiar dacă evoluția regimului comunist în fiecare țară a fost sinuoasă, existând încercări de reformare a sistemului totalitar, de „liberalizare” și diversificarea opțiunilor, câteva trăsături esențiale ale perioadei 1945- 1989 definesc forma și conținutul regimului, iar printre acestea se numără distrugerea valorilor ce țineau de demnitatea umană și, mai ales, proprietatea individuală, suprasolicitarea mecanismelor restrictive și coercitive de reglementare a conduitelor indivizilor⁶. Regimul comunist achiesa la un set de valori și de norme colectiviste, neglijându-le în mod voit pe cele individuale (demnitatea, libertatea și proprietatea). Sunt aspecte care s-au reflectat în dispozițiile Constituțiilor comuniste. Or, art.1 alin. (3) din Titlul I - „Principii Generale” din Constituția din 1991 avea următorul conținut: „România este stat de drept, democratic și social, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic, reprezintă valori supreme și sunt garantate”. La punctul 1(1) din Legea de revizuire a Constituției României nr. 429/2003⁷ s-a prevăzut adăugarea la acest alineat a sintagmei „tradițiile democratice ale poporului român și idealurilor Revoluției din Decembrie 1989”, iar la punctul 1(2) din Legea de revizuire a Constituției României nr. 429/2003, au fost introduse alin. (4) la art. 1 din Constituție privind principiul separației și echilibrului puterilor legislativă, executivă și judecătorească și alin. (5) la art. 1 din Constituție privind respectarea Constituției și a supremației sale.

Constituția din 1991 consacră demnitatea umană și libera dezvoltare a personalității umane ca valori supreme, iar Titlul II din Constituție- „Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale” începe cu art. 15 care consacră principiul universalității drepturilor și libertăților. Universalitatea drepturilor presupune pe plan rațional atribuirea drepturilor tuturor ființelor umane, ele fiind purtătoarele unei pretenții de validitate generală din cauza criteriilor morale care le fondează; pe plan temporar, presupune că aceste drepturi sunt generale și abstracte; și pe plan spațial, universalitatea sugerează extinderea culturii drepturilor omului la toate societățile politice, fără excepție⁸.

⁵ Ghe. Dumitrașcu, Stenograma ședinței din 13 februarie 1991, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea a II-a, nr. 1 din 15 februarie 1991, *Geneza Constituției României 1991. Lucrările Adunării constituante*, Regia Autonomă “Monitorul Oficial”, București, 1998, p.69.

⁶ Pentru detalii, a se vedea A. Banciu, *Istoria constituțională a României. Deziderate naționale și realități sociale*, Editura Lumina Lex, București, 2001, p. 363.

⁷ Monitorul Oficial nr. 669 din 22 septembrie 2003.

⁸ G.Peces-Barba, *Théorie générales des droits fondamentaux*, L.G.D.J., Paris, 2004, p. 271, apud. Dănișor D.C., *Drept constituțional și instituții politice. Vol. I. Teoria generală*, Editura Sitech, Craiova, 2006, p. 617.

Introducerea conceptului demnității umane ca valoare supremă a statului român are cu siguranță această dimensiune simbolică, de a marca ruptura de trecutul comunist, de a sublinia refuzul de întoarcere înapoi⁹. Relațiile dintre stat și individ sunt puse pe baze conceptuale total diferite față de cele care existau în comunism, răsturnându-se raportul individ – putere politică existent în totalitarism. Acesta a fost unul dintre elementele de noutate cele mai semnificative ale Constituțiilor postcomuniste. De altfel, instanța de contencios constituțional română arată în Decizia nr. 117 din 21 noiembrie 1995¹⁰ că „intrarea în vigoare a Constituției din 1991 schimbă fundamental relația dintre autoritatea de stat și cetățean, aspect care rezultă expres din scara valorilor supreme consacrate de art. 1 alin. (3) din Constituție”. Prezența demnității umane și a liberei dezvoltări a personalității umane ca valori supreme la nivel constituțional în sistemul de drept românesc tinde să evite o preponderență valorică a întregului social în raport cu indivizii ce îl compun, adică să evite ambele forme de totalitarism¹¹.

Sovieticii și-au impus controlul asupra Europei Centrale și de Est după cel de-al doilea război mondial prin „transformarea” instituțiilor tradiționale pentru a se realiza înfăptuirea „democrației populare”, ca formulă de tranziție între democrația burgheză și socialismul matur¹². Comuniștii s-au străduit să-și întemeieze noile regimuri pe legi fundamentale a căror analiză reflectă o legătură strânsă între conținutul tuturor Constituțiilor din Europa Centrală și de Est și alinierea lor la modelul Constituției sovietice din 1936¹³.

Hans von Mangoldt, într-un studiu cu privire la drepturile omului în țările care erau membre ale Pactului de la Varșovia între 1971 și 1989, afirma despre conceptul comunist de drepturi: „Conform concepției comuniste, drepturile fundamentale, și de asemenea obligațiile fundamentale ale cetățenilor care sunt văzute ca fiind inseparabil legate de ele, sunt acordate de către stat, și sursa lor legală trebuie să fie găsită în exclusivitate în legea statului, de obicei în Constituție. Drepturile fundamentale și obligațiile fundamentale sunt concepute pentru a stabili statutul legal fundamental al cetățeanului, în principiu, relația fundamentală între comunitate și individ în condițiile statului socialist și ordinii sociale. Acordarea de drepturi și impunerea de obligații de către stat, așa cum este pretins, are loc în conformitate cu nevoile societății socialiste și interesele personalității individuale; criteriul pentru a stabili standardele legale este mecanismul istoric obiectiv de dezvoltare a societății așa cum este recunoscut de marxism-leninism”¹⁴. Constituția din 1991 a determinat o schimbare de direcție. După cum a spus deputatul Vasile Gionea, în cadrul dezbaterilor din Adunarea Constituantă, drepturile fundamentale sunt acordate și minorităților naționale deoarece „pentru o perioadă de peste 4

⁹ În linia celor expuse, Stu Woolman remarcă: „Curtea Constituțională a Africii de Sud recunoaște că istoria demnității este o istorie a lumii de după cel de-al doilea război mondial. Nu este nici un accident că demnitatea ocupă un loc central în jurisprudența constituțională germană: „demnitatea este cealaltă parte a lui niciodată din nou”. Tot așa cum germanii au promis să nu mai bage oamenii cu lopata în sobe, sud-africanii au promis ca niciodată să nu mai trateze oamenii ca pe vite, care urmează să fie trimise la bantustan sau să fie sacrificați în miezul nopții. Demnitatea, precum sintagma „niciodată să nu se repete”, acum ar putea să aibă o semnificație nouă și mai profundă după al Treilea Reich și apartheid. Dar, demnitatea precum „niciodată din nou” ... a fost de fapt lozinca tot timpul. În cele din urmă, lozinca se întoarce mereu la primele principii: refuzul de a se întoarce înapoi”. A se vedea Stu Woolman, *The Architecture of dignity*, disponibil pe www.scrib.com/doc/153619262/Papers-Woolman3, accesat la 14.09. 2014.

¹⁰ Monitorul Oficial nr. 27 din 6 februarie 1996.

¹¹ D.C. Dănișor, *Libertatea în capcană. Aporii ale justiției constituționale*, Editura Universitaria, Craiova și U.J., București, 2014, p.59.

¹² A. Banciu, *Istoria constituțională a României. Deziderate naționale și realități sociale*, Editura Lumina Lex, București, 2001, p. 291.

¹³ J. F. Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Editura Polirom, Iași, 1998, p.60.

¹⁴ H. Mangoldt, *The communist concept of civil rights and human rights under international law*, în Brunner G., *Before reforms: human rights in the Warsaw Pact States, 1971-1988*, London, Hurts and Co, 1990, p.32.

decenii, poporul nostru a fost lipsit de drepturile fundamentale ale omului. Erau înscrise, este adevărat, în Constituția lui Ceaușescu; foarte multe erau, dar nu se respecta nici unul. Această Constituție era făcută pentru străinătate și nu pentru cetățenii României”¹⁵. De asemenea, s-a arătat că „Titlul al II-lea din Proiectul de Constituție (...) ne introduce în lumea liberă a Europei (...) pentru că după 50 de ani de istorie prefabricată (...) răspândește, dă la parte toate produsele orientale ale totalitarismului. (...) În România, vreme de 50 de ani, individul nu a existat, iar dacă a îndrăznit să existe a fost numaidecât demobilizat, penalizat și aruncat în pușcărie (...)”¹⁶. Tot ca element de noutate, actuala Constituție permite revizuirea numai în sensul ameliorării regimului juridic al unor drepturi fundamentale deja consacrate și al adăugării altora noi, la lista celor deja existente. În această sens, alin. (2) din cuprinsul art. 152 din Constituție are următorul conținut: „De asemenea, nicio revizuire nu poate fi făcută dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora”.

Insistența pe persoana umană și pe caracterul inerent al drepturilor a marcat o îndepărtare de conceptul comunist de drepturi, care erau centrate pe societate și pe atingerea unor scopuri sociale. De altfel, în doctrina din perioada comunistă s-a precizat clar că „Prin drepturi fundamentale se înțeleg drepturile prevăzute de Constituția Republicii Socialiste România pe baza căreia se asigură cetățenilor participarea activă la viața politică, economică și culturală a statului, în interesul lor și al constituirii socialismului”¹⁷. Oamenii se nasc cu drepturi pe care pot să le utilizeze în scopul de a-și realiza potențialul și de a atinge anumite scopuri personale. În această direcție, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice precum și Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, ambele ratificate de România la 31 octombrie 1974, prevăd în Preambul că aceste drepturi decurg din demnitatea inerentă persoanei umane, iar statele au obligația de a promova respectarea universală și efectivă a drepturilor și libertăților omului. În acest sens este și discursul profesorului Ioan Muraru, raportor al Comisiei de redactare a Proiectului de Constituție a României: „Evoluția instituției drepturilor omului a cunoscut declarații de incontestabilă valoare morală, politică și juridică, precum Declarația de independență a Statelor Unite, Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului, Proclamația de la Izlaz, Declarația Universală a Drepturilor Omului, cele două pacte internaționale privitoare la drepturile omului, Carta de la Paris. Toate aceste declarații, pacte și carte afirmă un adevăr de netăgăduit și anume acela că ființele umane se nasc libere, egale în demnitate și în drepturi (...)”¹⁸.

De asemenea, profesorul Antonie Iorgovan, în cadrul dezbaterilor preliminare, a subliniat într-o frumoasă pledoarie că la întocmirea proiectului de Constituție „s-au avut în vedere tradițiile constituționale democratice ale țării noastre, printre care și cele reflectate în Constituția din 1923, principiile constituționale moderne, ce stau la baza, îndeosebi, a regimurilor democrației europene, pactele și convențiile internaționale privind consacrarea și garantarea drepturilor și libertăților omului, precum și aspirațiile și idealurile Revoluției din

¹⁵ Stenograma ședinței din ziua de 27 februarie 1991, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea a II-a, nr. 2 din 1 martie 1991, *Geneza Constituției României 1991. Lucrările Adunării constituante*, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 1998, p.80.

¹⁶D. Lăzărescu, Stenograma Ședinței din 12 martie 1991, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea a II-a, nr. 4 din 14 martie 1991, *Geneza Constituției României 1991. Lucrările Adunării constituante*, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 1998, p.199.

¹⁷ Ghe. Penculescu (coord.), *Principii de drept*, Editura Științifică, București, 1958, p. 70.

¹⁸ Stenograma Ședinței din 12 martie 1991, publicată în Monitorul Oficial Al României, Partea a II-a, nr. 4 din 14 martie 1991, *Geneza Constituției României 1991. Lucrările Adunării constituante*, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 1998, p.196.

decembrie 1989” și atrăgea atenția asupra conștientizării faptului că „în societatea pe care o edificăm în România, demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității acestora, ordinea constituțională, egalitatea juridică, justiția și pluralismul politic sunt valori supreme”¹⁹. Constituționalizarea valorilor se înscrie într-un sentiment general european înregistrat după cel de-al doilea Război Mondial de distanțare de pozitivismul strict. Constituționalizarea valorilor nu înseamnă faptul că ele sunt create de către constituantă, ci că sunt recunoscute și garantate de textul Legii Fundamentale²⁰. Prezența valorilor supreme are drept consecință faptul că interpretului legii i se impune obligația de a le respecta, adică acesta nu poate nici să le ignore, nici să le înlocuiască cu altele.

Profesorul Ioan Deleanu a subliniat că în organizarea politică a societății, sunt preeminente următoarele repere: în primul rând, partajarea prerogativelor puterii, relativa autonomie a organelor statului și interdependența acestora, astfel încât nici una dintre autoritățile publice să nu poată aspira la omnipotență ori să poată aluneca spre voluntarism și aroganță; în al doilea rând, constituirea unui stat de drept și democratic în care demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității acestora, ordinea constituțională, egalitatea juridică, justiția, pluralismul politic sunt valori supreme; faptul că nici un privilegiu nu este admis în beneficiul uneia dintre categoriile sociale. Sunt eliminate astfel „ierarhizările valorice arbitrare între clasele sociale, exclusivismul în conducerea societății, marginalizarea unor categorii de persoane”²¹. Într-un alt discurs, s-a arătat că „(...) în anteproiectul Constituției României, regăsim sinteza gândirii și experienței universale, care recunoaște omul drept valoare fundamentală a comunității internaționale. Sunt idei izvorâte din marile documente ale istoriei, prin care ideea de legiferare a drepturilor și libertăților omului și-a făcut cu brio drum spre epoca modernă. (...) generațiile ce ne vor urma vor avea consfințite pentru totdeauna și integritatea ființei umane, și condițiile pentru ca garanțiile acestea să nu sufere atingerea niciodată și din partea nimănui”²².

Juan J. Linz și Alfred Stepan au subliniat un element care a caracterizat perioada de tranziție, respectiv „influențele fără precedent”. În opinia lor, „Când plasăm din perspectivă comparativă tranzițiile din Uniunea Sovietică și din țările din Europa central-estică, foste ale Pactului de la Varșovia (Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, Republica Democrată Germană, România și Bulgaria), una dintre trăsăturile distinctive privește variabila pe care o numim influența internațională”²³. Importarea legii din statele vestice a fost una dintre trăsăturile tranzițiilor statelor postcomuniste. S-a preluat terminologia legală vestică, instituții juridice și drepturi care existau în alte democrații liberale. Printre explicațiile posibile se numără și faptul că statele foste comuniste s-au aflat sub presiunea timpului, străduindu-se să ajungă

¹⁹ Stenograma ședinței din 13 februarie 1991, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea a II-a, nr. 1 din 15 februarie 1991, *Geneza Constituției României 1991. Lucrările Adunării constituante*, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 1998, p.56 și urm.

²⁰ P. Lucas Verdú, *Dimensión axiologica de la Constitución*, p.92.

²¹ Stenograma ședinței din 13 februarie 1991, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea a II-a, nr. 1 din 15 februarie 1991, *Geneza Constituției României 1991. Lucrările Adunării constituante*, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 1998, p.63. Articolul 26 din Constituția Republicii Socialiste România din 1965 stabilea o categorie de cetățeni mai presus de restul: membrii partidului comunist. Potrivit acestui articol, „Cetățenii cei mai înaintați și mai conștienți din rândurile muncitorilor, țăranilor, intelectualilor și ale celorlalte categorii de oameni ai muncii se reunesc în Partidul Comunist Român, cea mai înaltă formă de organizare a clasei muncitoare, detașamentul ei de avangardă”.

²² *ibid*, p.200, Stenograma ședinței din 12 martie 1991, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea a II-a , nr. 4 din 14 martie 1991.

²³ J.J.Linz, A.Stepan, *Problems of democratic transition and consolidation: Southern Europe, South America and Post-communist Europe*, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 1996, pp. 235- 236.

într-o perioadă scurtă de timp la același nivel al dreptului cu statele vestice, care nu fuseseră supuse o perioadă atât de îndelungată comunismului.

Elaborarea Constituției României a fost influențată de modelul constituțiilor vestice. Comisia de redactare a avut întâlniri cu peste 20 de delegații internaționale, în țară și în străinătate, ținându-se seama de observațiile și sfaturile primite. Numeroase instituții internaționale, organizații neguvernamentale, fundații au fost alături de statele din Europa centrală și de est în perioada de tranziție. La acestea s-au adăugat experți, profesori eminenți și specialiști cu care s-a discutat la începutul anilor 1990. Membrii Adunării Constituante au înțeles rolul pe care îl puteau avea constituțiile moderne din Europa în alinierea legislației românești la cea a țărilor cu tradiție democratică. În cadrul dezbaterilor parlamentare, s-a precizat că în acest caz „ (...) nu este vorba de a copia, nu este vorba de a imita. (...) Dar este firesc să folosim experiența altora, deși uneori se vede că este foarte greu și mi se pare că cineva a spus că este greu, dacă nu imposibil de transmis experiența. Să încercăm totuși”²⁴. O parte dintre parlamentarii care au intervenit în dezbateri au subliniat însă necesitatea de a elabora o Constituție conformă cu realitatea românească, chiar dacă se ține seama de experiența altor state. Astfel, profesorul Antonie Iorgovan a insistat că, în ceea ce privește adoptarea modelului constituțional al altor țări, „Constituția prin definiție” trebuie „să exprime, metaforic vorbind, sufletul fiecărui popor și să fie o expresie firească a istoriei sale”²⁵.

Membrii Comisiei de redactare a proiectului de Constituție au avut în vedere 53 de constituții: Constituția Algeriei, Angolei, Austriei, Australiei, Argentinei, Belgiei, Braziliei, Botswanei, Canadei, R.P. Chineze, Chile, Columbiei, Ciprului, Cubei, R.P.D. Coreene, Costa Rica, Danemarcei, Elveției, Egiptului, Finlandei, Filipinelor, Franței, Greciei, Germaniei, Italiei, Indiei, Indoneziei, Israelului, Iordaniei, Iranului, Japoniei, Libanului, Luxemburgului, Maltei, Mexicului, Mozambicului, Norvegiei, Olandei, Poloniei, Portugaliei, Peru, Suediei, Somaliei, Siriei, Spaniei, S.U.A., Turciei, Tunisiei, Thailandeii, Ungariei, Iugoslaviei, Noii Zeelande și Zimbabwe. Dintre acestea, membrilor Adunării Constituante le-au fost oferite în traducere un număr de 9 constituții străine și anume: Constituția Suediei, Belgiei, Portugaliei, Spaniei, Franței, Ungariei, Italiei, Elveției și S.U.A.

Deliberarea și decizia cu privire la unele dintre teze au fost influențate și de prezentarea soluțiilor desprinse din discuțiile cu profesorii străini pe marginea aspectelor spinoase, din documentarea la fața locului a specialiștilor din Comisia de redactare în legătură cu unele instituții ce se voiau a se introduce, iar trimerile la dreptul comparat s-au făcut în mod repetat. Un prim exemplu în acest sens este punctul de vedere general acceptat ca structurare constituțională a unui catalog al drepturilor și libertăților fundamentale, dată fiind importanța lor. De asemenea, pentru a fi inclusă în Constituție instituția avocatului poporului, este elocventă poziția profesorului Ioan Leș care a evidențiat consacrarea acestei instituții și în alte state: toate țările scandinave, Republica Federală Germania, Marea Britanie, Irlanda de Nord, Franța, Italia, Portugalia, Austria, Spania, Polonia, Australia, Noua Zeelandă, India, Israel, Canada și intervenția în dezbaterile în Constituantă a profesorului Mihai Constantinescu, din partea Comisiei de redactare a proiectului de Constituție: „Fiind o instituție care s-a răspândit în aproape toate țările democratice, să fie oare toate aceste țări într-o greșeală imensă, să nu-și dea seama că fac un lucru inutil? Este adevărat că noi nu o

²⁴ În acest sens, discursul lui Emil Tocaci în Stenograma ședinței din 12 martie 1991, publicată în Monitorul Oficial, Partea a II-a, nr. 4 din 14 martie 1991, *Geneza Constituției României 1991. Lucrările Adunării constituante*, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 1998, p.214.

²⁵ *Ibidem*, p.56

avem în tradiția noastră, dar dați o șansă poporului roman să încerce să o asimileze”²⁶. Argumentele de drept comparat au fost invocate în dezbaterile privind Curtea Constituțională și Consiliul Economic și Social, introduse prin Constituția din 1991.

Au fost prezentate Constituantei nu numai dispozițiile constituțiilor străine ci și diferite acte normative ale altor state. De pildă, în susținerea ideii introducerii unui prag electoral, unul dintre membrii Adunării Constituante făcea apel la modelul german: „Regimul parlamentar german ca și cel italian dăinuiesc de patruzeci și ceva de ani în condiții excepționale, cum durează și cele două, anglo-saxone. Legea electorală germană din 1948, concepută de înțelepciunea unuia dintre cei mai mari oameni politici ai secolului nostru, cancelarul Konrad Adenauer, a limitat dreptul de acces în parlamentul Reichstag la partidele care obțin minim 5 la sută din voturile valabil exprimate”²⁷. Uzând de acest argument, deputatul P.N.L. Dan Amadeo Lăzărescu a propus un amendament conform căruia se limita dreptul de acces numai la Camera Deputaților, la partidele care obțineau minim 2 la sută din voturile valabil exprimate.

Nu în ultimul rând, la elaborarea noii Constituții, s-a ținut cont și de instrumentele juridice internaționale ratificate de România. Este elocventă în acest sens propunerea ca pedeapsa cu moartea să fie interzisă pe timp de pace, cât și de război, prin Legea nr. 19/1990²⁸, România aderând la Convenția împotriva torturii și a altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante²⁹, adoptată la New-York la 10 decembrie 1984.

III. Concluzii

Nașterea noului sistem legal și tranziția postcomunistă furnizează neîndoielnic un teren fertil și vast de reflecție. Reiese din cele dezvoltate anterior focusarea atenției de către Comisa de redactare a proiectului de Constituție și de către Adunarea Constituantă pe precedentele constituționale românești, pe prevederile a câtorva zeci de constituții străine, pe pactele și tratatele internaționale la care România a fost parte, pe idealurile și aspirațiile Revoluției române. Prin adoptarea noii Constituții, relația individ-stat se modifică în mod radical, centralitatea persoanei umane ca titulară a drepturilor în statul constituțional fiind concepută ca o afirmare a omului ca valoare universală, a statului în serviciul omului.

Bibliografie:

1. Banciu Angela, *Istoria constituțională a României. Deziderate naționale și realități sociale*, Editura Lumina Lex, București, 2001.
2. Brunner Georg, *Before reforms: human rights in the Warsaw Pact States, 1971-1988*, London, Hurts and Co, 1990.
3. Dănișor Dan Claudiu, *Libertatea în capcană. Aporii ale justiției constituționale*, Editura Universitaria, Craiova și U.J., București, 2014.
4. Dănișor Dan Claudiu, *Drept constituțional și instituții politice. Vol. I. Teoria generală*, Editura Sitech, Craiova, 2006.
5. Dobner Petra, Loughlin Martin, *The Twilight of Constitutionalism?*, Oxford University Press, 2010.
6. Geneza Constituției României 1991. *Lucrările Adunării constituante*, Regia Autonomă “Monitorul Oficial”, București, 1998.
7. Linz Juan J., Stepan Alfred, *Problems of democratic transition and consolidation: Southern Europe, South America and Post-communist Europe*, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 1996.

²⁶*Ibidem*, p. 272.

²⁷ *Ibidem*, p.166.

²⁸ Monitorul Oficial nr. 112 din 10 octombrie 1990.

²⁹ Art. 22 (3) din Constituție normează interzicerea pedepsei cu moartea.

-
8. Lucas Verdú Pablo, *Dimensión axiologica de la Constitución*.
 9. Penculescu Gheorghe (coord.), *Principii de drept*, Editura Științifică, București, 1958.
 10. Soulet Jean-Francois, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Editura Polirom, Iași, 1998
 11. Constituția României.
 12. Legea de revizuire a Constituției României nr. 429/2003.
 13. Legea nr. 19/1990 pentru aderarea României la Convenția împotriva torturii și a altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inhumane sau degradante.
 14. Decretul-lege nr. 92 din 14 martie 1990 pentru alegerea Parlamentului și Președintelui României.

My contribution to this work was supported by the strategic grant POSDRU/159/1.5/S/141699, Project ID 141699, co-financed by the European Social Fund within the Sectorial Operational Program Human Resources Development 2007-2013.